

GATUNKI LITERACKIE I ŚRODKI STYLISTYCZNE

Kilka słów wstępu:

Literaturę można podzielić na rodzaje:

- epikę,
- lirykę,
- dramat.

Jak je rozróżnić?

- podstawą epiki są wydarzenia,
- podstawą liryki są uczucia, wewnętrzne przemyślenia,
- podstawą dramatu są dialogi.

Co to jest:

- Dramat - jest to tekst pisany z przeznaczeniem wystawienia na scenie.
- Liryka - pierwsze skojarzenie ze słowem liryka to wiersz. Głównie aczkolwiek nie zawsze są to teksty pisane właśnie wierszem.
- Epika - tekst raczej prozatorski, najważniejszym jego celem jest zaciekać czytelnika przedstawionymi zdarzeniami.

Jakie inne cechy posiadają poszczególne rodzaje?

- DRAMAT - podzielony jest na dwie części: kwestie postaci oraz tekst poboczny zawierający wskazówki dla reżysera
- LIRYKA - skupia się na odczuciach i sprawach wewnętrznych, zdarzenia nie mają tutaj tak ważnej roli jak w epice. Może zawierać rymy, rytm, podział na strofy i wersy. Wiersz może być pisany językiem niecodziennym, ale nie musi. Często dla ubarwienia treści dodaje się różne środki stylistyczne np. przenośnie.
- EPIKA - musi mieć fabułę (ciąg zdarzeń) , świat przedstawiony (fikcyjny, ale nie zawsze fantastyczny), wątki czasem też dialogi. W pewnych gatunkach literackich może zawierać opisy np. charakteru, wyglądu, przyrody itp., relacje międzyludzkie, uczucia, przeżycia, a nawet problemy wewnętrzne postaci literackich.

* instantly purchasing a victory! James Brindley

ELEGIA – smutny, poważny, refleksyjny, melancholijny utwór liryczny, podejmujący poważną tematykę oraz przywołujący tragiczne wydarzenia. Elegia to forma liryczna spokrewniona z trenem, utrzymana w tonie smutnego rozpamiętywania, rozważania lub skargi. Podmiot liryczny rozpamiętuje sprawy albo osobiste, albo o znaczeniu ogólnoludzkim (miłość, śmierć, wojna, rozstanie z bliską osobą, przemijanie). Przykład: Krzysztof Kamil Baczyński, „Elegia o ... [chłopcu polskim]”.

TREN – pieśń lamentacyjna, poświęcona osobie zmarłej, wyrażająca uczucia smutku, rozpacz i żalu z powodu śmierci danej osoby; napisana „na cześć” zmarłego, rozpamiętująca jego zalety i dokonania. Tren miał ściśle układ wewnętrzny: *pochwala cnót i zalet zmarłego, *wielkość poniesionej straty, *demonstracja żalu, *pocieszenie, *napomnienie – pouczenie. W Polsce najwybitniejszym twórcą trenów był Jan Kochanowski.

SONET – utwór poetycki o ściśle określonej budowie i układzie rymów. Jest to wiersz zbudowany z czteremastu wersów, w którym dwie pierwsze strofki są czterowersowe, a dwie następne trójwersowe (tzw. tercyny) o ściśle ustalonym układzie rymów (ab ab – abab – cdc – dcd). Dwie pierwsze strofki pełnią zwykle funkcję opisową, a następne mają charakter refleksyjny lub filozoficzny. Sonety najczęściej występują w postaci cyklu, który łączy wspólna tematyka. Przykład: Adam Mickiewicz „Stępy akemańskie”.

FRASZKA – drobny, krótki utwór poetycki, pisany wierszem (wierszowany), o charakterze żartobliwym lub okolicznościowym, oparty na dowcipnym pomysle, zakończony puentą (pointą). Nazwę gatunku wprowadził Jan Kochanowski. Pochodzi ona od włoskiego słowa *frasca*, które oznacza gałązkę pokrytą liśćmi oraz - w przenośni - drobiazg, błahostkę. Przykłady: „Na lipę”, „O doktorze Hiszpanie”, „Na dom w Czarnolesie”.

PIEŚŃ – najstarszy gatunek poezji lirycznej o regularnej budowie i różnej tematyce, np. filozoficznej, refleksyjnej, patriotycznej, miłosnej. Pieśń charakteryzuje się melodyjnością, podziałem na strofy, zrytmizowaniem tekstu i zawiera refrenowe powtórzenia. Najwybitniejszym twórcą pieśni w literaturze polskiej był Jan Kochanowski. Przykłady: „Serce roście”, „Nie porzucaj nadzieje”.

ODA – utwór liryczny o charakterze uroczystym (podniosłym, patetycznym), sławiący wielkie czyny, odważnych bohaterów, wzniosłe idee, ważne wydarzenia, pojęcia. Oda utrzymana jest w tonie pochwalnym lub dziękczynnym. Zwykle zaczyna się apostrofą. Przykład: Adam Mickiewicz, „Oda do młodości”.

HYMN – uroczysta pieśń pochwalna, o podniosłym stylu, sławiąca bogów, bohaterskie czyny, wielkie idee, uznane wartości. Tematyka hymnów jest najczęściej religijna lub patriotyczna. Występuje w nich podmiot zbiorowy. Często stosowaną figurą retoryczną jest apostrofa – bezpośrednie, uroczyste zwrócenie się do adresata. Przykłady: Jan Kochanowski, „Hymn do Boga”, Juliusz Słowacki, „Hymn o zachodzie słońca”, „Smutno mi Boże”.

PSALM – utwór biblijny, poetycki, o charakterze modlitewno-hymnicznym. Ośrodkiem wypowiedzi w psalmach jest Bóg – odbiorca prośb, podziękowań, pochwał. Psalmi mogą być zwrócone do Boga lub do zbiorowości, którą wzywa się do wspólnej modlitwy. Cechuje je styl podniosły, uroczysty i niezwykły. Są zbudowane z wersów. **Rodzaje psalmów**: błagalne, dziękczynne, patriotyczno-religijne, pochwalne, królewskie, historyczne.

GATUNKI LITERACKIE ~ LIRYKI ~

EPIKA

FIKCYJA LITERACKA

TO WŁAŚCIWOŚĆ ŚWIATA PRZEDSTAWIONEGO W UTWORZE, KTÓRA POLEGA NA TYM, ŻE JEST ON WYMYŚLONY PRZEZ AUTORA

ŚWIAT PRZEDSTAWIONY

W DZIELE LITERACKIM TO ŚWIAT WYMYŚLONY PRZEZ AUTORA, O KTÓRYM OPOWIADA NARRATOR. JEGO ELEMENTY TO:

- **ZDARZENIA**, KTÓRE UKŁADAJĄ SIĘ W UPORZĄDKOWANE CIĄGI I POWODUJĄ ZMIANY W SYTUACJI BOHATERÓW
- **BOHATEROWIE (POSTACI LITERACKIE)**, CZYLI OSOBY BIORĄCE UDZIAŁ W WYDARZENIACH
- **CZAS** i • **MIEJSCE** AKCJI

NARRATOR

TO OSOBA OPOWIADAJĄCA W DZIELE LITERACKIM

NARRACJA

TO SPOSÓB WYPOWIEDZI W DZIELE, KTÓRY PRZYBIERA FORMY OPOWIADANIA I OPISU

O ZDARZENIACH NP. WYGLĄDU

AUTOR

TO TWÓRCA DZIEŁA; OSOBA, KTÓRA JE WYMYŚLIŁA I WYKONAŁA

PROZA TO UTWORY ZAPISANE W SPOSÓB CIĄGŁY, BEZ PODZIAŁU NA WERSY

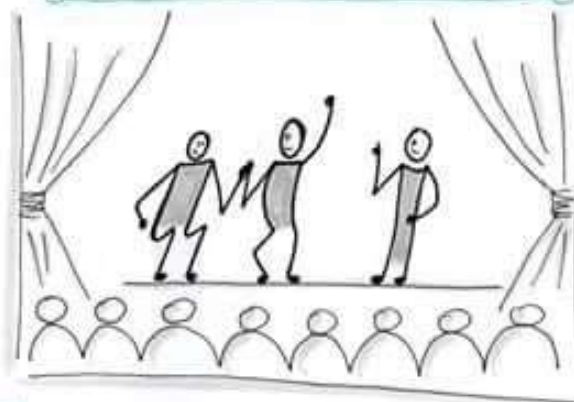
Rys. Maja Mark

GŁÓWNE GATUNKI EPIKI

EPOS	Utwór wierszowany, przedstawiający przekrój społeczeństwa w przełomowym dla niego momencie historycznym, odtwarzający jego życie. Np.: <i>Iliada</i> Homera
POWIEŚĆ POETYCKA	Większy utwór wierszowany oparty na rozwoju akcji, którego fabuła zmierza do wytworzenia nastroju tajemniczości, niezwykłości. Np.: <i>Grażyna</i> A. Mickiewicza
PAMIĘTNIK	Chronologiczny opis zdarzeń określonego odcinka czasowego. Elementem organizacyjnym jest postać narratora. Np.: <i>Pamiętniki</i> J.Ch. Paska
NOWELA	Utwór pisany prozą, obejmujący niewielką ilość postaci i epizodów podporządkowanych głównemu zdarzeniu. Ważną rolę w noweli odgrywa puenta. Np.: <i>Janko Muzykant</i> H. Sienkiewicza
BAŚŃ	Utwór, w którym nie można określić czasu ani miejsca akcji, a postacie i wydarzenia fantastyczne splatają się z realistycznymi. Przyroda ma cechy ludzkie. Baśń ludowa kończy się szczęśliwie, dobro zwycięża, zło zostaje ukarane. Np.: <i>Spiąca królewna</i> J., W. Grimm
POWIEŚĆ	Obszerny utwór pisany prozą. Odtwarza większy wycinek rzeczywistości na tle szeregu wydarzeń luźno ze sobą związanych. Obowiązującym elementem jest fabuła. Np.: <i>Lalka</i> B. Prusa
PODANIE (LEGENDA)	Opowieść ludowa tematycznie związana z jakimiś historycznymi lub legendarnymi zdarzeniami, postaciami i miejscami. Tak jak baśń zawiera wiele elementów fantastycznych, ale odwołuje się do faktów, przedmiotów, miejsc i ludzi rzeczywistych. Np.: <i>Syrena</i> A. Oppmana

DRAMAT

DRAMAT TO UTWÓR PRZEZNACZONY DO WYSTĄPIENIA NA SCENIE (MOŻE BYĆ PISANY PROZĄ LUB WIERSZEM)

PRZEDSTAWIA BEZPOŚREDNIO DZIAŁANIA BOHATERÓW BEZ WDRZĄTU NARRATORA I PODMIOTU LIRYCZNEGO

ZAZWYCZAJ DZIELI SIĘ NA AKTY I SCENY

TEKST GŁÓWNY TO WYPÓWIEDZI BOHATERÓW

TEKST POBÓCZNY (DIDASKALIA)

TO WSKAZÓWKI AUTORA DOTYCZĄCE NP. WYGLĄDU POSTACI, RUCHU, PRZESTRZENI ITP.

Rys. Maja Mark

BUDOWA DRAMATU

- Dramat to utwór przeznaczony do wystawienia na scenie.

- Budowa dramatu:

WEWNĘTRZNA

ZEWNĘTRZNA

1. Ekspozycja + zawiązanie akcji	akty
2. Rozwinięcie akcji	sceny
3. Punkt kulminacyjny	odstęp
4. Perypetia	
5. Rozwiązanie akcji	

- Tekst dramatu dzieli się na:

TEKST { główny, czyli dialogi i monologi postaci
poboczny, czyli odautorski (didaskalia)

np.: DYNDALSKI

czyta

Bardzo proszę, mocium panie,
Mocium panie, me wezwanie,
Mocium panie, wziąć w sposobie,
Mocium...

tekst poboczny

tekst
główny

CZEŚNIK

wyrywa i drze papier

Niech cię czarci chwycą
z taką pustą mózgowicą!

tekst poboczny

tekst
główny

A. Fredro, *Zemsta*, akt IV, scena piąta

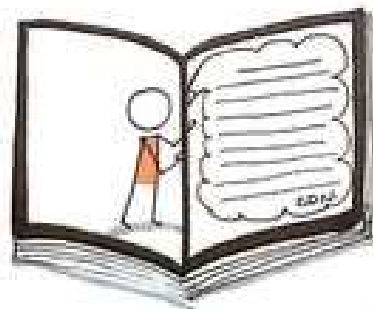
ILUSTROWANY NIEZBĘDNIK SZKOLNY

JEZYK POLSKI

KTO MÓWI?

EPIKA

NARRATOR

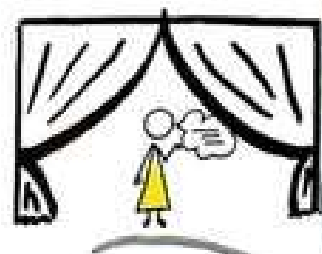
LIRYKA

PODMIOT LIRYCZNY

DRAMAT

BOHATER

ika visual

ŚRODKI STYLISTYCZNE

epitet
biały obłok

Porównanie
biały JAK obłok

onomatopėja
(WYRAZ. DŹWIEKÓW NAŚLADUJĄCY)
bum! trzask wrr... szum

Zdrobnienie
serduszko ♥

VS. ⚡

Zgrubienie
serducho ♥

**Pytanie
Retoryczne**

Powtórzenie
"i kręci się, kręci się koło
za kotem"

Anafora

Metafora ^{może też}
(PRZENOŚNIA)
↓
Ożywienie
obłoki biegną

↓
Uosobienie
fontanna płacze

Apostrofa

"Czego chcesz
od nas, Panie?"
(Kobierzyński)

"Ile razem dróg przebyłych
Ile ścieżek przedeptanych
Ile deszczów, ile śniegów
Wiszących nad latarniami"
(Kłopotliwy)

WYKAZ ZŁOŻEŃ

**Biblioteka
dziękuje
za uwagę**

Powtórz materiał i ...

#zostańwdomu

*Pamiętaj, nawet
jeśli czujesz się dobrze
możesz być nosicielem
i zarazić najbliższych...*